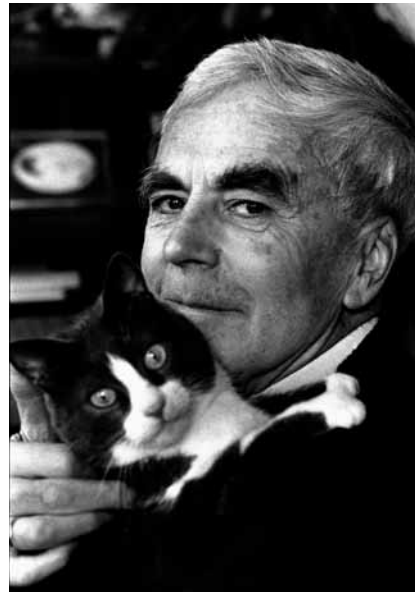

Nicolien verdraagt dat niet en wordt gaandeweg radicaler in haar reacties op Maartens afstandelijke houding, die ze als homofob beschouwt: “Dát vind ik smerig! Erotiek tussen mannen en vrouwen! Maar niet tussen twee mannen! Geen wonder als je zo’n moeder hebt dat je dan zo over homo’s denkt.”

Voskuil voltooide *De buurman* al in 2001. In een kort woord vooraf licht zijn weduwe Lousje Voskuil-Haspers toe waarom de roman pas nu verschijnt. Zij weerhield hem destijds van publicatie omdat ze in het boek een weinig flatteus beeld van hun huwelijksleven terugvond, maar vooral omdat “een van de hoofdpersonen erdoor zou worden gekwetst”. Door het overlijden van deze persoon in 2011 kwam dit bezwaar te vervallen: “Ik voel mij tegenover mijn overleden man verplicht mij over mijn kleine bezwaar, het geruzie tussen hem en mij, heen te zetten, en het boek alsnog te publiceren.” Opmerkelijk is dat Lousje Voskuil kennelijk geen verschil ervaart tussen het leven dat zij met haar man heeft geleid en dat van het echtpaar Koning in de roman. Ook Voskuil zelf heeft overigens intensief bijgedragen tot de gangbare beeldvorming van zijn werk als een vorm van uiterst transparant

[B] **AUTOFICTIE VOOR FANS.**
“DE BUURMAN” VAN J.J. VOSKUIL

“Het zijn wél *underdogs*! En ik wil niet dat je dat kleineert! Al die mensen die neerzien op homo’s, zoals je moeder. Ik vind het heel moedig zoals ze leven. Het ontroert me.” Die woorden van het personage Nicolien Koning geven in een notendop de inzet van *De buurman* weer. Deze postume roman van J.J. Voskuil (1926-2008) begint wanneer Nicolien en haar man Maarten nieuwe achterburen krijgen, het homostel Peer en Petrus. Voor haar is hun homo-zijn alleen al voldoende om diepgaande sympathie op te wekken, hij kan dat niet navoelen. Al spant Maarten zich in om tijdens hun steeds toenemende sociale contacten vriendschap te sluiten met de burens, uiteindelijk loopt dat telkens spaak op een verschil in karakter en opvattingen.

J.J. Voskuil, Foto Bert Nienhuis.

autobiografisch proza. Toch lijkt het me boeiender (en juist) om *De buurman* te beschouwen als autofictie, een hybride mengvorm van levensverhaal en roman.

Voor wie Voskuils levensloop enigszins kent, zijn de overeenkomsten met die van Maarten Koning frappant. In *De buurman* wordt Koning, die ook in Voskuils eerdere romans de hoofdrol speelt, behalve als volkskundige (tevens het vak van de auteur) explicieter dan ooit als schrijver geprofileerd. Tegelijk herinnert de naamgeving doorlopend aan het fictionele karakter van de tekst: niet Voskuil zelf, maar het personage Koning komt als ik-verteller aan het woord. *De buurman* bevindt zich ergens tussen het vertellen óver Koning (waarbij diens bewustzijn op de voet wordt gevolgd) zoals dat in Voskuils debuut *Bij nader inzien* (1963) en zijn zevendelige magnum opus *Het Bureau* (1996-2000) voorkwam, en het in eigen naam spreken zoals Voskuil dat op uiteenlopende manieren deed in *Requiem voor een vriend* (2002), in drie delen reisdagboeken (2004-2006) en in sommige teksten uit *Onder andere. Herinneringen en dagboekbladen* (2007). Die verteltechnische verschillen zijn niet vrijblijvend of oppervlakkig, maar subtiel en weloverwogen.

Toch ligt Voskuils kracht niet in uitvoerige bespiegelingen over het autobiografisch schrijven, wel in de impliciete keuzes die zijn werk bepalen. Zijn handelsmerk is de nauwgezette registratie van fysieke, mentale en verbale reacties op een beperkt gegeven. *De buurman* is dan ook niet zozeer relevant als *tranche de vie* van de persoon Voskuil, maar als geduldige verkenning van een probleemsituatie die de schrijver heeft beziggehouden. In dat opzicht voegt deze roman zich naadloos binnen Voskuils oeuvre: de jeugdvriendschap en het moeizame samenleven in een werkomgeving stonden respectievelijk in *Bij nader inzien* en *Het Bureau* centraal, het huwelijk in de aangrijpende postume roman *Binnen de huid* (2009). Al hoort elk van die kwesties bij een fase in de ontwikkeling van Maarten Koning, toch overheerst de analyse van psychische en ethische problemen op de broksgewijze kroniek van een leven. Het open einde van *De buurman* – een waas van burenruzies, pesterijtjes en echtelijk onbegrip – past daarbij: het resultaat van de analyse is geen loutering of stap vooruit, maar hooguit een iets beter inzicht. “Het interesseert me wat mensen doen. Dat is mijn vak nog geweest ook”, zegt Koning. Ook die belangstelling

scheidt hem van Petrus, die hem zijn neiging tot psychologiseren verwijt.

Voskuil koppelt elke roman aan een specifieke problematiek, en kiest daarbinnen voor een doeltreffende selectie en montage van cruciale episodes, en dus ook voor het strategisch weglaten van andere (op zichzelf al vormen van fictionalisering). Zo speelt het werk van Maarten Koning in *De buurman* nauwelijks een rol, en schrikt de lezer dus even wanneer Nicolien plotseling haar opwachting maakt op het Bureau. Vervolgens blijkt die overschrijding van de grens tussen werk en privé evenwel perfect gemotiveerd: we horen dat Nicolien haar man uit drie ansichtkaarten de meest geschikte laat kiezen om een delicate situatie met de burens te ontzenuwen. Meteen daarna wordt weer gesneden naar een keukenscène. Net zo diende de grensovergang naar de privésfeer in *Het Bureau* alleen om met het werk verbonden besognes te behandelen.

De keerzijde van Voskuils keuze om in *De buurman* een individueel probleem uit te spitten vanuit het perspectief van één ik-figuur is dat het standpunt van de andere personages nauwelijks terzake lijkt te doen. Hoe Nicolien of Peer en Paulus zelf over bepaalde omstandigheden denken, komen we alleen te weten via Maartens beeld van wat ze zeggen en doen. Toch komt de verteller weg met die eenzijdigheid. Ze is ten eerste aanvaardbaar omdat het genadeloze noteren van vooral Paulus’ tics en pedante uitspraken door de mechanische herhaling vaak onstuitbaar geestig wordt. Ten tweede omdat Koning zichzelf niet spaart, bijvoorbeeld wanneer hij zijn “lichte fysieke afkeer” van zijn burens registreert of zijn eigen bijdrage aan een gesprek als volgt onder de loep neemt: “Het was een ongericht leuteren, wanneer ik, zoals in deze situatie, gedwongen werd tot een sociaal gedrag dat me niet lag.”

Om postuum veel nieuwe lezers te winnen voor Voskuil veronderstelt deze roman misschien te veel voorkennis van de rest van diens oeuvre. Voor de liefhebber daarentegen is *De buurman* onmisbaar, een *vintage* Voskuil met tal van aardige doorkijkjes naar ander werk van de auteur.

KOEN RYMENANTS

J. J. VOSKUIL, *De buurman*, Van Oorschot, Amsterdam, 2012, 304 p.